

Het Middelheimmuseum. Het verhaal van een bijzondere plek, het museum en zijn collectie

De voorgeschiedenis. Het Middelheimpark wordt al in de 14de eeuw vermeld als 'een stede geheten Middelheim' en vanaf de 16de eeuw hebben Antwerpse families er een zomerverblijf in het groen. Begin 20ste eeuw staan rond Antwerpen nog tal van dergelijke zomerverblijven. Drie domeinen – De Brandt, Vogelzang en Middelheim – koopt het stadsbestuur in 1910 aan, vele andere zijn inmiddels door de stadsuitbreiding verdwenen. De drie vormen nu het Nachtegalenpark. Tijdens de Tweede Wereldoorlog gebruiken zowel de Duitse bezetter als de geallieerden het park als opslagplaats, wat veel schade veroorzaakt.

1950. In het Middelheimpark vindt na de herstelling van de oorlogsschade een succesvolle internationale beeldtentoonstelling plaats. Voor burgemeester Lode Craeybeckx is dat de aanleiding om nog hetzelfde jaar een openluchtmuseum voor beeldhouwkunst op te richten, in die tijd het enige museum in Vlaanderen voor hedendaagse kunst. Het was naar verluidt de befaamde beeldhouwer Ossip Zadkine die hem het idee influisterde. Het 'Openluchtmuseum voor Beeldhouwkunst Middelheim' is een feit. In 1948 en 1949 vonden al zeer succesvolle openlucht tentoonstellingen plaats in respectievelijk Battersea Park in Londen en Sonsbeek Park in Arnhem.

1950-1989. Tussen 1950 en 1989 vinden in het museum, in het gedeelte 'Middelheim-Laag', twintig Biënnales voor Beeldhouwkunst plaats, twejaarlijkse zomertentoonstellingen. Tot de vijftiende editie in 1979 krijgen bezoekers een overzicht van de beeldhouwkunst uit een bepaald land of een landengroep, en na elke tentoonstelling koopt het museum werken aan voor het gedeelte 'Middelheim-Hoog' (12 ha). Zo vormen de aankopen na de derde biënnale de kern van de verzameling Franse beeldhouwkunst vanaf Rodin. Figuratieve beeldhouwkunst beheerst de eerste tien tentoonstellingen, maar met de Amerikaanse biënnale in 1971 komt daar verandering in en krijgt de 'kunst van dat moment' alle aandacht. In 1983 laat de zeventiende biënnale zowat alle tendensen in de kunst tussen 1973 en 1983 zien.

De biënnales trekken veel bezoekers aan: van 100.000 in 1950 tot 70.000 in andere jaren. Het evenement krijgt veel weerklink in binnen- en buitenland. Ook voor de vorming van de vaste collectie zijn de biënnales bepalend: hun internationale karakter zorgt ervoor dat die internationaal gericht blijft, hoewel ook Belgische en Vlaamse kunstenaars goed vertegenwoordigd zijn. In de jaren 1980 heeft het museum niet langer een monopoliepositie en de beeldende kunst zelf verbreedde haar horizon met performances en video-installaties. In 1989 vindt de twintigste en laatste biënnale plaats.

In **1971** krijgt het museum een permanent tentoonstellingspaviljoen naar een ontwerp van Renaat Braem (1910-2001), een belangrijke vertegenwoordiger van de naoorlogse Belgische architectuur die vanaf de oprichting betrokken was bij het Middelheimmuseum. Sindsdien krijgen bezoekers hier kleinere sculpturen en beelden te zien die niet in weer en wind mogen staan, wat ook het opzet van het paviljoen was. Het paviljoen wordt tevens gebruikt voor tijdelijke tentoonstellingen.

1993. Het jaar van Antwerpen Culturele Hoofdstad betekent voor het museum een nieuwe start en een keerpunt. Als gevolg van het voorstel van Bart Cassiman om de Middelheimbiënnale van 1991 niet te laten plaatsvinden, konden de budgetten van twee Biënnales worden aangewend. De tijdelijke organisatie Antwerpen 93 verdubbelde dit bedrag met fondsen uit de eigen begroting. Deze constructie maakte het mogelijk dat zowel de interesse als de aankooppolitiek van het Middelheimmuseum steeds meer in de richting van hedendaagse kunst verschoven. De drijvende kracht achter deze ingrijpende koerswijziging was Bart Cassiman, gesteund door burgemeester Bob Cools, Antwerpen 93 intendant Eric Antonis en conservator van de kunsthistorische musea Antwerpen Hans Nieuwdorp. Tien kunstenaars van internationale klasse kregen een uitnodiging om voor het museum een nieuw werk te realiseren. Op die manier werd de collectie van het Middelheimmuseum verrijkt met werken van Richard Deacon, Isa Genzken, Per Kirkeby, Harald Klinkelhöller,

Bernd Lohaus, Matt Mullican, Juan Muñoz, Panamarenko, Thomas Schütte en Didier Vermeiren. Ze creëerden een beeld voor een specifieke plaats op Middelheim-Laag. Dat kunstenaars in gesprek gaan met de natuurlijke omgeving én ook met de vaste collectie, gebeurt sindsdien systematisch. De beslissing om over te gaan tot deze belangrijke 'herstart' van de verzamelactiviteit en uitbreiding van de collectie had verregaande gevolgen voor de infrastructuur van het museum en de presentatie van de verzameling. Het museum werd immers de facto uitgebreid met een nieuwe 'vleugel' voor hedendaagse beeldhouwkunst, waardoor het een nieuw élan kreeg. Zowel de organisatie van Antwerpen 93 als de inspanningen van Bart Cassiman en zijn team o.l.v. Barbara Vanderlinden, waarin ook Menno Meewis en Willemien Ippel zaten, waren van doorslaggevend belang voor de toekomst van het Middelheimmuseum. De toon was gezet. In 1994 werd een nieuwe adviescommissie geïnstalleerd waar naast Bart Cassiman o.a. Jan Hoet, Laurent Busine, Alexander van Grevenstein, Hans Nieuwdorp en Menno Meewis zitting hadden. Meewis stond vanaf die tijd als wetenschappelijk medewerker de conservator Hans Nieuwdorp bij, om zich later ook als directeur toe te leggen op het verzamelen van hedendaagse kunst.

Vanaf 1994 worden solotentoonstellingen georganiseerd die in veel gevallen leiden tot de aankoop van een kunstwerk dat voor het Middelheimmuseum is gemaakt. Zo verwerft het museum werken van onder meer Guillaume Bijl, Luciano Fabro, Henk Visch en Carl André. De samenwerking met telkens één kunstenaar leidt tot nieuwe reflecties over de zin en onzin van een openluchtmuseum, kunst in een park, het verschil tussen kunst in de publieke ruimte en in een museum... Middelheimmuseum verwerft in de lage landen een uitstekende reputatie op het gebied van de collectie en presentatie van hedendaagse kunst.

2000. Onder meer door het organiseren van meerdere tentoonstellingen per jaar was het al langer duidelijk dat het Middelheimmuseum belangrijke museale voorzieningen (en ruimte) miste. In 2000 krijgt het park er zeven hectare bij. De Franse landschapsarchitect Michel Desvigne, en beeldend kunstenaar Luc Deleu bedenken een tuinplan voor deze uitbreiding. Twee gebouwen worden opgetrokken: een depot/werkplaats van Stéphane Beel en een multifunctionele ruimte – of 'Franchise Unit' – van de Nederlandse kunstenaar Joep Van Lieshout. Die laatste biedt de gelegenheid concerten, lezingen, kleine tentoonstellingen en ontvangsten te organiseren. Een serre werd omgebouwd tot een atelier voor workshops. Ten slotte is er het nieuwe Museum- en later Erfgoeddecreet van de Vlaamse Gemeenschap: het Middelheimmuseum wordt in 1999 erkend op landelijk niveau, wat leidt tot een uitbreiding van het personeel en meer middelen.

Vanaf 2006 kent het Middelheimmuseum een verruimde werking en organiseert het ook activiteiten buiten de muren. Met de adviesraad 'Beeld in de Stad', jonge kunstenaars en het project 'Bij-buurten op het Kiel' krijgt het Middelheimmuseum een nieuw, verjongd netwerk met gevarieerde artistieke en maatschappelijke contacten. Deze werking wordt in 2011 overgenomen door de kunstenbeleidscoördinator van Stad Antwerpen.

2012. In mei opent het vernieuwde Middelheimmuseum voor het publiek. Hiervoor werkt het Middelheimmuseum samen met gastcurator Paul Robbrecht (1950). De metamorfose is ingrijpend: het museumterrein wordt aanzienlijk uitgebreid met de bloementuin 'Hortiflora' van het Nachtegalenpark en de museuminfrastructuur wordt gemoderniseerd. Het oude kasteel wordt gerenoveerd en krijgt op de gelijkvloerse verdieping een museumshop met onthaal en een museumcafé met terras. Op de eerste verdieping huist de museumadministratie. Het documentatiecentrum blijft gevestigd in de Orangerie.

Centraal in het tentoonstellingsbeleid staat vanaf nu het nieuwe halfopen paviljoen Het Huis, gerealiseerd door Robbrecht en Daem architecten en ingehuldigd door een prestigieuze tentoonstelling van Thomas Schütte. De tentoonstellingen in Het Huis kunnen uitgroeien over de plantentuin of zelfs het gehele museum. In het Braempaviljoen worden vanaf nu ook collectiepresentaties georganiseerd. Bezoekers kunnen er internationaal belangrijke stukken uit de Middelheimcollectie (her)ontdekken, werken die speciaal voor het Braempaviljoen werden aangekocht of die te kwetsbaar zijn om buiten opgesteld te worden. De Middelheimcollectie wordt herbekeken en gerenommeerde kunstenaars als Ai Weiwei, Roman Signer en Philippe Van Snick maken nieuw werk op maat van het museum.

Het museum ontplooit een intense publiekswerking, richt zich ook tot de bewoners in zijn omgeving (m.n. op het Kiel), en speelt een actieve rol in de aanwezigheid van beeldende kunst in de openbare ruimte. Een belangrijke troef is dat het zowel moderne als hedendaagse kunst bezit: behalve de breuklijnen kan het ook de continuïteit in de 20ste-eeuwse kunst tonen.

Een feestelijk openingsweekend op 26 en 27 mei zet het vernieuwde Middelheimmuseum in de kijker. Het programma komt tot stand i.s.m. deSingel, CC De Kern en Antwerpen Boekenstad. Hoogtepunt is de performance van de Zwitserse kunstenaar Roman Signer. Andere live performances verspreiden zich over het park. Stadsdichter Bernard Dewulf onthult zijn nieuwe stadsgedicht over het Middelheimmuseum. Dat en nog veel meer laat jong en oud, kunst- en natuurliefhebber het gerestylede kunstenpark feestelijk ontdekken.

17 oktober 2012. Directeur Menno Meeuwis, die sinds 1993 aan het hoofd van het Middelheimmuseum stond, overlijdt onverwachts.

In **januari 2014** wordt Sara Weyns aangesteld als nieuwe directeur. Aan de hand van solo- en groepstentoonstellingen met onder andere Kader Attia, Folkert de Jong, Andrea Zittel, Leon Vranken, Christian Jankowski en David Altmejd nodigt ze het museumpubliek uit de grenzen en deelverzamelingen van de beeldhouwkunst te verkennen. Daarnaast legt ze zich toe op een nieuwe dynamiek binnen het collectiebeleid, en gaat er bijzondere aandacht naar drempelverlagende en duurzame initiatieven. Tenslotte kijkt het Middelheimmuseum met grote aandacht naar de verweving tussen de kunst en het dagelijkse – stedelijke – leven.